

**BOLESŁAW DOMAŃSKI, KRZYSZTOF GWOSDZ,
AGNIESZKA SOBALA-GWOSDZ**

INWESTYCJE ZAGRANICZNE NA OBSZARACH WIEJSKICH I W MAŁYCH MIASTACH POLSKI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

Zarys treści: Opierając się na danych z systematycznie prowadzonego monitoringu dla lat 1990–2006, autorzy pokazują wielkość, strukturę branżową oraz prawidłowości rozmieszczenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych w obszarach wiejskich oraz małych miastach województw małopolskiego i podkarpackiego. Tereny wiejskie i małe miasta przyciągnęły 1/3 łącznych nakładów podmiotów zagranicznych w działalności przemysłowej w obu regionach. Najwięcej kapitału koncentruje się w gminach położonych w obszarze metropolitalnym Krakowa, a następnie wzdłuż korytarza autostrady A4 i drogi krajowej E4 oraz w sąsiedztwie Rzeszowa. Aktywność inwestorów zagranicznych obserwujemy ponadto w niektórych małych ośrodkach przemysłowych. Na pozostałych terenach inwestycje zagraniczne w województwie małopolskim i podkarpackim są zjawiskiem rzadkim i mało istotnym z punktu widzenia rozwoju tych obszarów.

Słowa kluczowe: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, województwo małopolskie, województwo podkarpackie

Firmy zagraniczne w gospodarce terenów wiejskich i małych miast w świetle dotychczasowych badań

Ważnym czynnikiem współczesnego rozwoju małych miast i terenów wiejskich są podmioty prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą. Główną rolę odgrywają tu firmy tworzone przez miejscowych przedsiębiorców, nie sposób jednak pominąć inwestycji podmiotów zewnętrznych, w tym zagranicznych, które stać mogą się kołem zamachowym rozwoju niektórych obszarów wiejskich (Bański 2006).

Małe miasta¹ i otaczające je obszary wiejskie tworzyły historycznie związek symbiotyczny w ramach zintegrowanej lokalnie gospodarki. Również współcześnie rozwoju małych miast nie można rozpatrywać w oderwaniu od ich lokalnego zaplecza (Heffner, Marszał 2006). Wraz z otwarciem się gospodarek lokalnych i pojawieniem konkurencji ze strony ośrodków wyższego rzędu – na co w krajach socjalistycznych nałożyło się upaństwowienie gospodarki – nastąpiła erozja wielu funkcji miejskich w małych ośrodkach. Niektóre z małych miast w oparciu o inwestycje zewnętrzne zmieniają dziś swoją pozycję względem zaplecza – funkcje centralne zostają uzupełnione lub zastąpione przez działalności wyspecjalizowane. Ma to znaczenie szczególnie na obszarach wiejskich, w których tradycyjna funkcja rolnicza nie jest w stanie zapewnić mieszkańcom godziwych warunków egzystencji. Sytuacja taka zachodzi m.in. na znacznych obszarach województw małopolskiego i podkarpackiego.

Jeden lub kilku średnich bądź dużych inwestorów może w znaczący sposób wpłynąć na podstawowe cechy ekonomiczne gminy, a w dalszej perspektywie zmienić trajektorię jej rozwoju. Badania opinii samorządów gmin wiejskich w województwie małopolskim (Noworól i in. 2008) wskazały, że korzyści postrzegane jako najważniejsze z pozyskania inwestorów zagranicznych, to: wzrost wpływów budżetowych, zmniejszenie bezrobocia i promocja gminy. Z kolei analiza W. Dziemianowicza (2008), obejmująca ponad 750 gmin w Polsce, ujawniła, że zdaniem lokalnych samorządów główne efekty działań inwestorów stanowią: podniesienie jakości administracji, wzrost wartości przestrzeni, promocja gminy, tworzenie miejsc pracy i wzrost kwalifikacji siły roboczej.

Rozróżnić należy zagraniczne inwestycje w zakłady istniejące wcześniej, np. fabryki wzniesione w ramach COP czy w okresie PRL oraz budowę nowych obiektów od podstaw (inwestycje *greenfield*). Tylko w przypadku tych ostatnich mamy do czynienia z wyborem lokalizacji dokonywanym przez inwestorów, ich rozmieszczenie jest więc szczególnie interesujące.

Możliwości pozyskania inwestycji *greenfield* przez gminy są silnie zróżnicowane, wiele gmin ma małe szanse na sukces w tym względzie. Tereny wiejskie i małe miasta są w stanie przyciągnąć przedsiębiorców z zewnątrz, gdy dysponują odpowiednimi terenami w bezpośrednim sąsiedztwie dużych miast, są korzystnie położone pod względem transportowym, znajdują się w regionach atrakcyjnych dla inwestorów zagranicznych i aktywnie prowadzą politykę proinwestycyjną (Grycuk, Piszczek 2004, Jarczewski 2008).

Możemy mówić o trzech podstawowych typach atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich i małych miast:

- atrakcyjność lokalizacyjna związana z bliskością dużych miast lub głównych szlaków transportowych; uważana jest za podstawowy czynnik sukcesu gospodarczego obszarów wiejskich (Bański 2008);
- atrakcyjność zasobowa, tj. występowanie surowców rolno-spożywczych, surowców mineralnych oraz walorów środowiska przyrodniczego lub dziedzictwa kulturowego istotnych dla rozwoju turystyki;
- atrakcyjność wynikająca z wysokiego poziomu rozwoju endogenicznego.

---

¹ Za małe miasto uważa się najczęściej jednostkę osadniczą posiadającą prawa miejskie i liczbę mieszkańców nieprzekraczającą 20 tys. (Heffner 2003; Heffner, Marszał 2006).

Badania nad rozmieszczeniem nowych zakładów firm zagranicznych w obszarach wiejskich w Polsce w latach 1990–1998 (Domański 2000), wykazały, że trzema głównymi czynnikami lokalizacji były: dostępność przestrzenna, cechy lokalnej siły roboczej oraz postawy i aktywność władz lokalnych.

Sama „potencjalna” atrakcyjność jest zazwyczaj niewystarczająca, jeśli nie towarzyszą jej aktywne działania samorządów lokalnych. Intensywne działania proinwestycyjne są warunkiem *sine qua non* w szczególności dla gmin, które nie posiadają względnie rzadkich cech pożądaných przez inwestorów. Jednocześnie działania te mogą nie przynieść sukcesu, jeśli atrakcyjność inwestycyjna gmin nie osiąga pewnego minimalnego, oczekiwanego przez inwestorów poziomu (Jarczewski 2008).

Związek firm zagranicznych ze środowiskiem lokalnym wyraża się w przypadku terenów wiejskich głównie w zatrudnieniu i powstających za jego pośrednictwem dochodowych efektach mnożnikowych, płaconych przez firmę podatkach oraz korzystaniu z miejscowej infrastruktury. Powiązania dużych inwestycji z otoczeniem lokalnym są tu zazwyczaj słabe, co wynika z trudności lokalnego zaspokojenia potrzeb zaopatrzeniowych i usługowych firmy.

Celem niniejszego artykułu jest określenie wielkości, struktury branżowej oraz rozmieszczenia inwestycji zagranicznych usytuowanych w obszarach wiejskich oraz małych miastach dwóch województw Polski południowo-wschodniej – małopolskiego i podkarpackiego. Autorzy podejmują także próbę wskazania głównych czynników lokalizacji i barier owych inwestycji oraz zarysowania ich znaczenia w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich tej części kraju.

Wszystkie przytaczane w artykule dane dotyczące wielkości nakładów i liczby pracujących w firmach z udziałem kapitału zagranicznego pochodzą z systematycznie prowadzonego przez autorów monitoringu napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do województw małopolskiego i podkarpackiego (zob. Domański i in. 2008, Sobala-Gwosdz 2008). Wielkość inwestycji wyrażona w dolarach amerykańskich dotyczy skumulowanych nakładów w okresie 1990–2006, zaś liczba pracujących stanu na koniec 2006 r. W artykule wykorzystano ponadto dane REGON udostępnione przez Urzędy Statystyczne w Krakowie i Rzeszowie.

Podstawowe cechy inwestycji zagranicznych na terenach wiejskich i w małych miastach województw małopolskiego i podkarpackiego

Spśród 8,7 mld dolarów kapitału zagranicznego zainwestowanego w województwie małopolskim do końca 2006 r. 0,6 mld USD (6,7%) trafiło na tereny wiejskie, a niespełna miliard USD do małych miast (11,1%). W nieco mniej zurbanizowanym województwie podkarpackim udział obszarów wiejskich i małych miast w całości zagranicznych nakładów inwestycyjnych jest większy i wynosi odpowiednio 12,2% i 19,1%. Uderzające jest podobieństwo wielkości zainwestowanego kapitału w przeliczeniu na jednego mieszkańca

na obszarach wiejskich i w małych miastach obu regionów: w województwie małopolskim wskaźnik ten wynosi odpowiednio 355 USD i 2 600 USD, a w podkarpackim 305 USD i 2 560 USD.

Relatywnie największe znaczenie terenów wiejskich i małych miast ma miejsce w działalności przemysłowej, gdzie zbliża się do 1/3 łącznych nakładów podmiotów zagranicznych (2 290 mln USD), przy czym 2/3 tej sumy zainwestowano w małych miastach (tab. 1). Na tereny wiejskie i małe miasta przypada całość zagranicznych inwestycji w działalność górnictw w województwie małopolskim i podkarpackim. Całkowite nakłady podmiotów zagranicznych w tym sektorze są jednak niewielkie i łącznie wynoszą około 20 mln USD.

Tab. 1. Aktywność inwestorów zagranicznych wg typów obszarów w województwach małopolskim i podkarpackim

Table 1. The activity of foreign investors in the Małopolskie and Podkarpackie districts, based on area type

Wyszczególnienie	Liczba ludności	Liczba spółek z kapitałem zagranicznym	Inwestycje zagraniczne ogółem	Inwestycje w nowe zakłady (greenfield)	Inwestycje greenfield w przemyśle (sekcje C, D i E PKD)	Liczba zatrudnionych w firmach z udziałem zagranicznym
Woj. małopolskie	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Wsie	50,5	10,6	6,7	11,3	19,3	6,8
Miasta <20 tys. mieszk.	11,6	7,9	11,1	17,5	36,9	12,8
Miasta >20 tys. mieszk. (bez Krakowa)	14,8	11,6	17,0	14,7	22,7	21,1
Kraków	23,1	69,8	65,2	56,5	21,0	59,3
Woj. podkarpackie	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Wsie	59,5	20,7	12,2	11,0	9,5	12,7
Miasta <20 tys. mieszk.	11,0	15,5	19,1	22,7	26,8	9,7
Miasta >20 tys. mieszk. (bez Rzeszowa)	21,7	43,4	52,1	58,7	63,4	56,2
Rzeszów	7,8	20,4	16,6	7,6	0,2	21,4

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych i danych GUS.

Odmierna rola omawianych typów miejscowości w zakresie inwestycji zagranicznych w handlu i usługach w każdym z województw wynika z braku wielkiego miasta w województwie podkarpackim. Jakkolwiek bowiem w przeliczeniu na mieszkańca wartości inwestycji w tych działalnościach są zbliżone, to wobec przytłaczającej domi-

nacji Krakowa w województwie małopolskim, udział terenów wiejskich i małych miast w zagranicznych inwestycjach w handlu wynosi tylko 10,0%, a w usługach zaledwie 2,2%. Na terenie województwa podkarpackiego, gdzie inwestycje w handlu i usługach są zdecydowanie niższe, udział terenów wiejskich i małych miast jest znacznie wyższy (odpowiednio 18,9% i 34,2%).

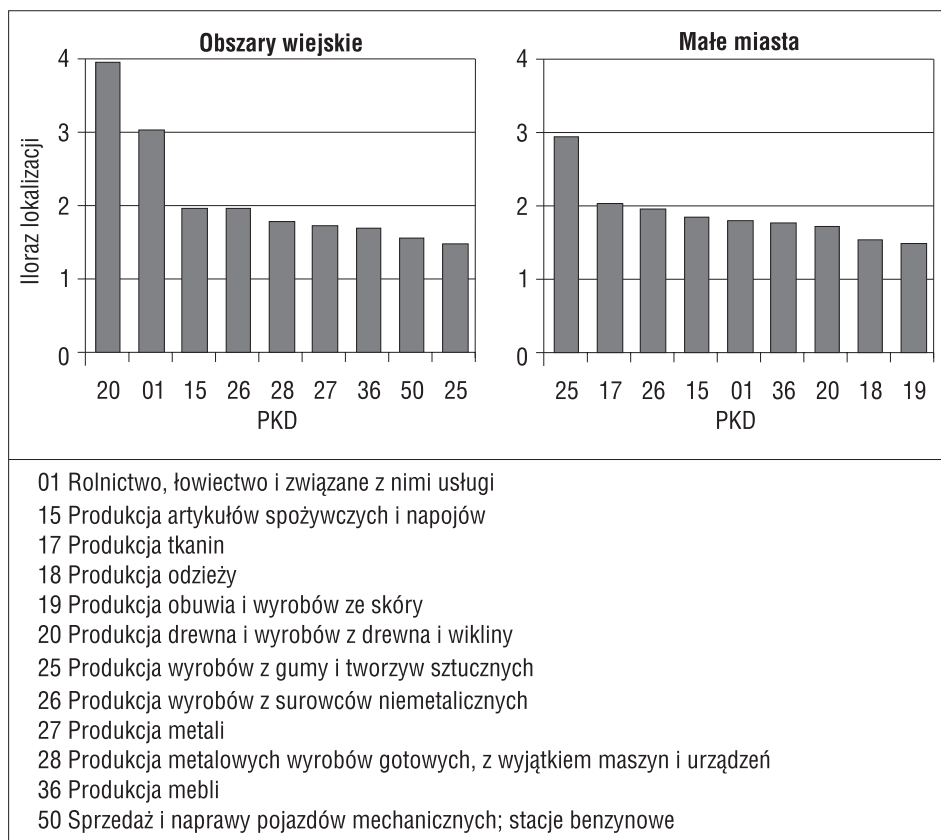
Rola terenów wiejskich i małych miast jest znacznie większa w zakresie nowych inwestycji (*greenfield*) niż inwestycji ogółem. Jest to szczególnie widoczne w przemyśle – w województwie małopolskim omawiane obszary skupiają aż 56% kapitału zaangażowanego w nowe przedsięwzięcia, w województwie podkarpackim udział ten jest mniejszy o 20 punktów procentowych.

Analiza struktury gałęziowej spółek z kapitałem zagranicznym na poziomie działów PKD w oparciu o iloraz lokalizacji wskazuje, że na obszarach wiejskich i w małych miastach rozwijają się przede wszystkim branże przemysłu przetwórczego, zwłaszcza te zaliczane do tradycyjnych. Tereny wiejskie posiadają szczególnie wysoki udział w przemyśle drzewnym i wikliniarskim, a także, co jest dość oczywiste, w rolnictwie, zaś małe miasta w przemyśle gumowym i tworzyw sztucznych (ryc. 1). Zwraca uwagę podobieństwo branż, w których specjalizują się tereny wiejskie i małe miasta. Wśród dziewięciu działalności o ilorazie lokalizacji (LQ) $\geq 1,5$, sześć występuje w obu typach obszarów. Jedynymi działalnościami usługowymi na obszarach wiejskich, w których notuje się ponadprzeciętną aktywność firm z kapitałem zagranicznym (LQ > 1), są naprawa samochodów i sprzedaż paliw oraz transport, zaś w małych miastach – handel detaliczny.

Na koniec 2006 r. w zakładach firm zagranicznych usytuowanych na terenach wiejskich i w małych miastach obu województw pracowało ponad 29 tys. osób, z czego 12,3 tys. w placówkach *greenfield*. Udział terenów wiejskich w liczbie pracujących w obu województwach jest niemal identyczny z ich udziałem w nakładach inwestycyjnych. Nie ma zatem podstaw do twierdzenia, że na terenach wiejskich lokalizują się inwestycje bardziej pracochłonne. Podobnie jest w przypadku małych miast województwa małopolskiego. Natomiast małe miasta województwa podkarpackiego skupiają 1/5 łącznych nakładów przy 1/10 zatrudnienia, co wynika z jednej dużej kapitałochłonnej inwestycji (Elektrociepłownia Nowa Sarzyna zbudowana kosztem blisko 140 mln USD).

Rozmieszczenie inwestycji

Przestrzenny rozkład inwestycji zagranicznych na terenach wiejskich i w małych miastach jest bardzo charakterystyczny. Najwięcej kapitału przyciągnęły gminy położone w obszarze metropolitalnym Krakowa, a następnie wzdłuż korytarza drogi krajowej E4 oraz w sąsiedztwie Rzeszowa (ryc. 2). W województwie małopolskim znacznie większy kapitał ulokowano ponadto w uprzemysłowionym pasie gmin przylegających do województwa śląskiego (Wolbrom, Klucze, Bukowno, Libiąż, Chełmek), zaś w województwie podkarpackim w monofunkcyjnych osadach przemysłowych północnej części województwa (Nowa Sarzyna, Nowa Dęba, Gorzyce, Pustków). Poza wymienionymi terenami znajdujemy pojedyncze inwestycje, z których żadna nie przekracza 5 mln USD, z wyjątkiem zaangażowania koncernu Coca-Cola w produkcję wody mineralnej w Tyliczu.

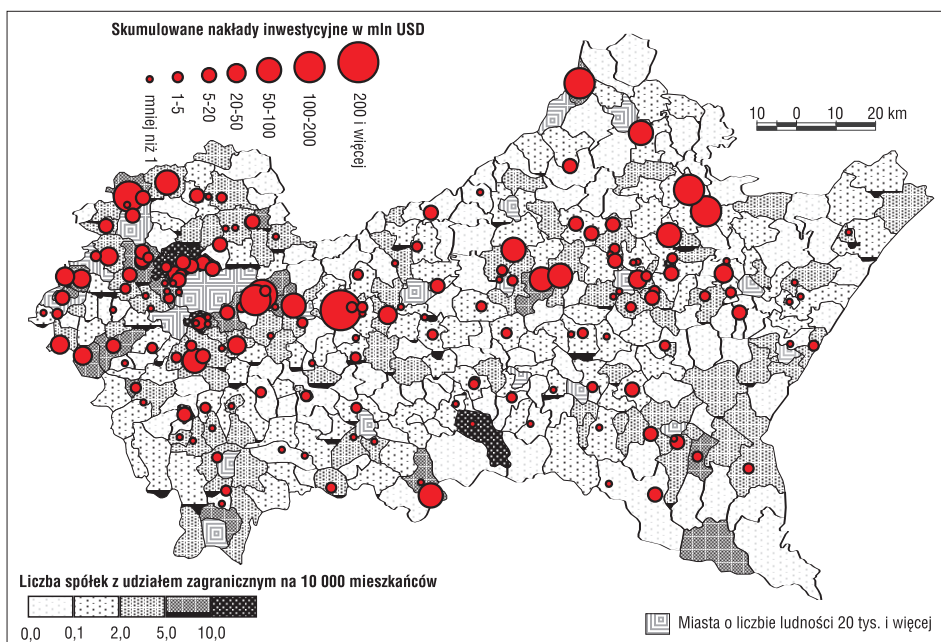
Ryc. 1. Branże o najwyższym ilorazie lokalizacji (udział obszarów wiejskich i małych miast w liczbie spółek z kapitałem zagranicznym w danej branży do ich udziału w ogólnej liczbie spółek zagranicznych)

Fig. 1. Branches with the highest location quotient (the ratio of the percent of rural and small town areas with foreign capital partnerships to their share in the total number of foreign partnerships)

Uwaga: pominięto działy PKD, w których w województwach małopolskim i podkarpackim łącznie zarejestrowano mniej niż 20 podmiotów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych REGON GUS.

Największe skupienie nowych inwestycji zagranicznych obserwujemy w gminach Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KOM), na które przypada 45% wszystkich nakładów na terenach wiejskich i w małych miastach w województwie małopolskim i aż 63% inwestycji *greenfield* w tego typu obszarach. W obszarze KOM zlokalizowano większość nowych fabryk uruchomionych przez przedsiębiorstwa z udziałem zagranicznym. Ogólnie obszar ten cechuje różnorodność w zakresie ilości inwestycji, ich wielkości, struktury

Ryc. 2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w miejscowościach i gminach wiejskich i małych miastach województw małopolskiego i podkarpackiego w okresie 1990–2006

Fig. 2. Foreign direct investments in the rural communities, localities, and small towns of the Małopolskie and Podkarpackie districts between 1990 and 2006

Uwaga: Pominięto aktywność inwestorów na obszarze miast i gmin miejskich o liczbie ludności 20 tys. i większej. W gminach miejsko-wiejskich, w których siedziba jest miastem liczącym 20 tys. i więcej mieszkańców, pokazano wartość inwestycji i liczbę spółek tylko dla obszaru wiejskiego (dotyczy gmin: Chrzanów, Andrychów, Olkusz).

Źródło: opracowano na podstawie badań własnych i danych GUS.

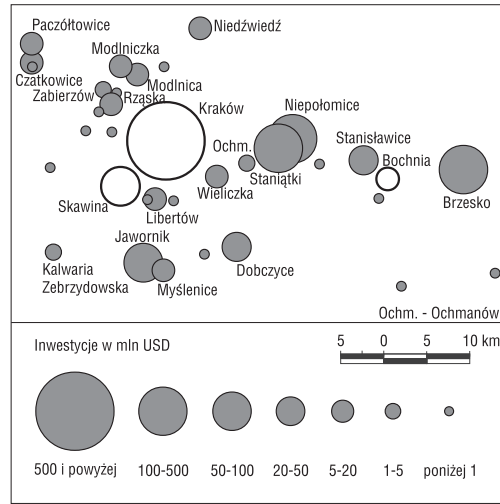
branżowej, jak też duża liczba miejscowości, w których zostały one ulokowane (ryc. 3).

Najwięcej kapitału (ponad 270 mln USD) zainwestowano w nowe fabryki w gminie Niepołomice, która należy do grona liderów wśród polskich gmin w zakresie przyciągania inwestorów zewnętrznych. Zlokalizowało się tu kilkunastu średnich i dużych inwestorów, w tym jedne z pierwszych zakładów *greenfield* w województwie małopolskim: Dresdner Fensterbau (produkcja okien) i Coca-Cola. Po amerykańskim producencie napojów gazowanych, najwięcej kapitału zainwestował w Niepołomicach niemiecki wytwórca pojazdów ciężarowych MAN, który jest jednocześnie największym pracodawcą w tutejszej strefie przemysłowej. Silgan White-Cap, będący własnością austrijskiej firmy Amcor, poniósł nakłady przekraczające 40 mln USD na fabrykę wiezdek *twist-off*. Jeszcze większy kapitał pochłonęła nowa fabryka karmy dla zwierząt francuskiej korporacji Royal Canin. Między 5 a 10 mln USD wydały na fabryki w Niepołomicach Stagrid Stapelmann z Niemiec (kraty pomostowe), Stastnik z Austrii (wędliny) i szwajcarska firma biotechnologiczna Lonza.

W powołanej przez samorząd strefie przemysłowej w Dobczycach funkcjonuje 5 inwestorów zagranicznych, których łączne nakłady przekroczyły 70 mln USD. Dobczyce dobrze ilustrują proces relokacji przemysłu do zewnętrznej strefy metropolitalnej: 2 spośród 3 największych zlokalizowanych tu firm zagranicznych przenieśli się do Dobczyc z Krakowa. Największym pracodawcą jest producent słodczy Wawel, kontrolowany przez szwajcarską grupę Hosta.

Duże inwestycje przyciągnęły strefy przemysłowe w gminie Myślenice. W Jaworniku fabrykę papierosów otworzył duński House of Prince, zlokalizowała się tu także filia niemieckiej firmy Bahlsen (pieczywo cukiernicze). W samych Myślenicach amerykańska firma Standard Cooper otworzyła fabrykę uszczelnień z tworzyw sztucznych do samochodów.

W pozostałych gminach KOM inwestycje *greenfield* w przemyśle są wynikiem aktywności pojedynczych inwestorów. W Niedźwiedziu koło Słomnik działa zakład produkcji orzeszków niemieckiej firmy Felix. Stanisławice (gmina Klaj) są siedzibą producenta opakowań teksturowych Wall. W Czatkowicach (gmina Krzeszowice) zainwestował izraelski producent wody mineralnej Eden Springs.

Ryc. 3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne *greenfield* w obszarze podmiejskim Krakowa

Fig. 3. Foreign greenfield direct investments in Cracow's suburban zone

Źródło: badania własne.

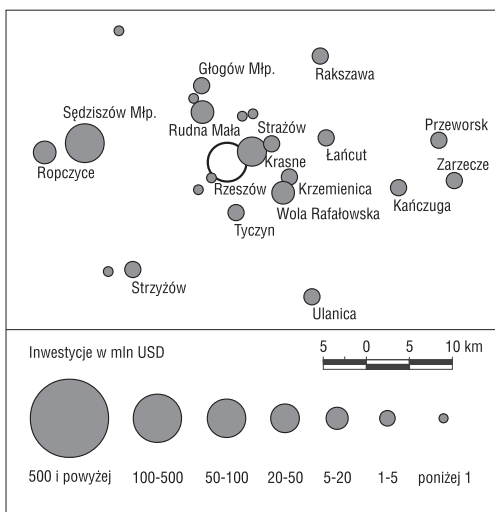
Gmina Zabierzów, posiadająca znakomitą dostępność komunikacyjną do autostrady, lotniska i głównej linii kolejowej, jest przede wszystkim miejscem lokalizacji inwestycji w zakresie firm obsługi biznesu. W realizowanym m.in. przez inwestorów amerykańskich i brytyjskich zespole biurowców na granicy Zabierzowa i Rząski działają tzw. centra wydzielonych procesów biznesowych (BPO) oraz firmy informatyczne, które łącznie zatrudniają ponad 1 000 osób, z czego połowa przypada na koncern Shell. Poza nim biura w Zabierzowie posiadają amerykański *Affiliated Computer Services* i *Sabre*, hinduski *HCL* oraz austriacki *Advanced Technology Systems*.

Tereny wiejskie okolic Krakowa są ponadto miejscem lokalizacji inwestycji z zakresu rekreacji i sportu. Największe nakłady pochłonęły pola golfowe zlokalizowane w Ochmanowie (holenderski inwestor *Development Facilities*) oraz w Paczółtowicach, gdzie zainwestowała szwajcarsko-luksemburska spółka *Green Investment*.

Ze względu na dostępność komunikacyjną, a jednocześnie tańsze niż w mieście centralnym grunty, gminy podmiejskie są dogodnym miejscem lokalizacji firm dystrybucyjnych, handlu hurtowego i logistycznych. W Modlnicy powstało centrum dystrybucji niemieckiej firmy *Tobacco Trading*, zaś w sąsiadującej Modlniczce hipermarket budowlany francuskiej grupy *Association Familiale Mulliez*. Słowacka spółka *I.D.C. Polonia* zainwestowała w hurtownię w Libertowie, zaś

w Brzeziu (gmina Zabierzów) znajdują się oddziały holenderskich firm logistycznych *Raben* i *General Logistics Systems* oraz centralny magazyn firmy *Intersport*, należącej do inwestora z Niemiec.

Skupienie inwestycji zagranicznych w strefie silnego oddziaływania Rzeszowa² jest znacznie mniejsze (ryc. 4) i wyraża istotną różnicę w sile ekonomicznej stolic województw małopolskiego i podkarpackiego. Strefa ta skupia 37% wszystkich inwestycji na obszarach wiejskich i w małych miastach województwa podkarpackiego i 47% inwestycji *greenfield*. W przeciwieństwie do Krakowa, do końca 2006 r. pod Rzeszowem nie było praktycznie nowych zakładów przemysłowych uruchamianych przez międzynarodowe korporacje. Jedynym wyjątkiem była inwestycja francuskiej grupy

Ryc. 4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne *greenfield* w obszarze podmiejskim Rzeszowa

Fig. 4. Foreign greenfield direct investments in Rzeszów's suburban zone

Źródło: badania własne.

² Strefa ta, która może być identyfikowana z obszarem metropolitalnym Rzeszowa, obejmuje 36 gmin, w których zamieszkuje 456 tys. osób, czyli 21,7% ludności województwa bez Rzeszowa (Sobala-Gwosdz 2007).

Safran w Sędziszowie Małopolskim (części lotnicze). Większe skupienie firm produkcyjnych powstaje obecnie w pobliżu lotniska Jasionka, w związku z utworzeniem w województwie podkarpackim Parku Naukowo-Technologicznego Aeropolis, gdzie po 2007 r. zainwestowały korporacje z branży lotniczej, m.in. Borg Warner Turbo Systems, MTU Aero Engines i Ultratech. Średniej wielkości inwestycje *greenfield* znajdujemy w gminie Tyczyn (Linker z USA) oraz w Chmielniku (firma Rewa należąca do przedsiębiorcy z Niemiec). Inwestycjom w gminach bezpośrednio sąsiadujących z Rzeszowem sprzyja brak terenów inwestycyjnych w stolicy województwa. Dobrym przykładem jest m.in. gmina Krasne, gdzie powstał kompleks sklepów wielkopowierzchniowych. Koncentracja regionalnych centrów logistycznych wykształciła się na północ od Rzeszowa w miejscowości Rudna Mała.

Większe inwestycje pozyskały niektóre gminy leżące przy głównej osi komunikacyjnej obu województw, tj. autostradzie A4 i jej przedłużeniu w kierunku wschodniej granicy państwa (E4). Duże inwestycje skoncentrowane są tu głównie w małych miastach: Brzesku, Wojniczu, Sędziszowie Małopolskim. Pojedyncze średnie i małe przedsięwzięcia znajdujemy w miejscowościach wiejskich, m.in. w Strażowie i Nogawczynie pod Dębicą, Woli Dalszej i Krzemienicy koło Łańcuta. Brzesko pozyskało najwięcej inwestycji spośród wszystkich małych miast województw małopolskiego i podkarpackiego: 440 mln USD, z czego 1/3 przypada na nowy zakład firmy Can Pack (puszki aluminiowe), a reszta na kontrolowany przez duński Carlsberg browar. Wojnicz jest przykładem udanego wdrożenia strategii proinwestycyjnej w oparciu o główny atut gminy: lokalizację na skrzyżowaniu głównych szlaków komunikacyjnych: drogi międzynarodowej E4 i wojewódzkiej nr 975. Na terenie założonej w 2000 r. strefy przemysłowej zlokalizowało się dotąd 6 inwestorów. Największym z nich jest portugalska firma handlowa Jeronimo Martins, która utworzyła tu duże centrum dystrybucji dla sieci sklepów Biedronka.

Trzecią grupą terenów o większej aktywności inwestorów zagranicznych, obok tych leżących w obszarach metropolitalnych i w pobliżu głównych osi komunikacyjnej, są małe miasta i osady przemysłowe, nierzadko jednozakładowe. Mamy w nich do czynienia głównie z inwestycjami w przetwórstwie przemysłowym – zarówno w starsze zakłady, przejęte przez kapitał zagraniczny, jak i w nowe przedsięwzięcia. W województwie małopolskim największy kapitał zaangażowano w Kluczach, gdzie w fabrykę wyrobów z papieru zainwestowała amerykańska firma International Paper, a następnie Kimberly-Clark. W pobliskim Jaroszowcu termoizolacyjne szyby zespolone wytwarza francuski Glaspol, zainwestowała tam także francusko-niemiecka firma Ram-Glass (opakowania styropianowe). Duże inwestycje poniosła w Wolbromiu japońska spółka Tokai Rubber Industries, która wytwarza elementy silników samochodowych i układu zawieszenia. W halach byłych zakładów obuwniczych w Chełmku prowadzi działalność kilka firm zagranicznych, z których największe to włoski Maflow (przewody gumowe) i VG Polska z Belgii (opakowania z tektury falistej). Brytyjski koncern Tarmac posiada w Libiążu jeden z większych zakładów kostki brukowej w Polsce, w mieście tym działa także szwajcarski Thermoplast (profile okienne i meblowe). Francuska spółka Schneider Electric uruchomiła w Bukownie zakład miniaturowych wyłączników elektrycznych niskiego i średniego napięcia. Na terenie województwa podkarpackiego wyróżnia się Nowa Sarzyna, gdzie amerykański Enron zbudował nową elektrociepłownię na paliwo gazowe, a także Pustków, gdzie zakład

laminatów i obrzeży do blatów i płyt meblowych uruchomił austriacki Kronospan. Gorzyce są miejscem inwestycji firm z branży aluminiowej – największy kapitał pochłonął zakład tłoków, kupiony i zmodernizowany przez Federal Mogul. W Gorzycach zlokalizował się ponadto niemiecki producent felg RH Alurad i dwie firmy świadczące usługi na rzecz producentów aluminium. Dużą inwestycją jest jeden z najmłodszych polskich browarów, otwarty w latach 90. w Rakszawie i należący do przedsiębiorcy z Niemiec.

Cztery na dziesięć firm zagranicznych działających na wsi małopolskiej i podkarpackiej znajdujemy na terenach peryferyjnych³. Struktura branżowa inwestycji na terenach peryferyjnych w stosunku do pozostałych terenów wiejskich wykazuje znacznie większy udział przemysłu drzewnego, meblarskiego, metalowego oraz rolnictwa, zaś znacznie mniejszy przemysłu spożywczego oraz sprzedaży i napraw samochodów i paliw. Zwarte obszary terenów wiejskich pozbawione inwestycji zagranicznych obejmują: północno-wschodnią część województwa podkarpackiego i małopolskiego, tereny w trójkącie Mielec–Tarnobrzeg–Leżajsk, pas pogórzy karpackich (z wyjątkiem wielickiego). Niewielką aktywnością firm z udziałem kapitału zagranicznego cechują się gminy położone na południe od transwersalnej linii kolejowej i drogi krajowej nr 28 (zob. ryc. 2).

Czynniki lokalizacji i bariery nowych inwestycji zagranicznych na terenach wiejskich

Zachowania lokalizacyjne firm z kapitałem zagranicznym, a także przeprowadzone wywiady z zarządzającymi firmami, które zlokalizowały się na terenach wiejskich (Domański 2001), oraz z władzami gmin (Noworól i in. 2008, Sobala-Gwosdz 2007, Jarczowski 2008) wskazują, że kluczowym czynnikiem lokalizacji jest dostępność względem głównych szlaków komunikacyjnych i rynków zbytu. Czynnikiem ten ma duże znaczenie zarówno na obszarach metropolitalnych, jak i pozametropolitalnych. Niewielka jest natomiast rola położenia przygranicznego – spośród wszystkich gmin małopolskich i podkarpackich, gdzie funkcjonują ogólnodostępne przejścia graniczne, nakłady przekraczające 1 mln USD poniesiono tylko w Medyce.

Kolejnym kluczowym czynnikiem jest aktywność władz lokalnych. Zaangażowanie w przygotowanie odpowiedniej strategii i infrastruktury było warunkiem niezbędnym dla przyciągnięcia zagranicznego kapitału w przytłaczającej liczbie gmin, gdzie zlokalizował się więcej niż jeden średniej wielkości nowy inwestor zewnętrzny. Podstawową przewagą konkurencyjną nastawionych proinwestycyjnie władz gmin wiejskich i małych miast jest indywidualne podejście do inwestora, a także szybkość obsługi procesu inwestycyjnego.

Znaczenie zwolnień z podatków lokalnych i podatku dochodowego (specjalne strefy ekonomiczne) jest w obszarach wiejskich i małych miastach województwa małopolskiego mało istotne. Inaczej jest w województwie podkarpackim, gdzie lokalizacje objęte SSE skupiają 1/3 nowych inwestycji, z czego ponad 9/10 przypada na Pustków i Nisko.

---

³ Na potrzeby niniejszego opracowania tereny peryferyjne zdefiniowano jako gminy położone poza obszarami metropolitalnymi i w odległości większej niż 20 km od autostrady A4 i drogi krajowej E4.

Przyciąganie inwestycji na tereny wiejskie i do małych miast napotyka jednak na szereg barier niewystępujących zazwyczaj w dużych miastach. Do najważniejszych z nich należą słaba dostępność komunikacyjna, peryferyjne położenie, niewielki lokalny rynek zbytu oraz trudności z pozyskaniem wykwalifikowanych pracowników. W przypadku bardziej terenochłonnych inwestycji, poważną barierą w województwach małopolskim i podkarpackim jest rozdrobniona i nieuregulowana własność gruntów, a także tradycyjnie silne w obszarach wiejskich przywiązanie do ziemi i niechęć do jej sprzedaży. Wiele gmin nie posiada doświadczenia w polityce proinwestycyjnej i nie dysponuje przygotowanymi ofertami inwestycyjnymi. Zarządzający rozwojem w jednostkach samorządu terytorialnego wskazują także na barierę, jaką stworzyło prawo dotyczące ochrony środowiska, szczególnie w zakresie procedur decyzyjnych dotyczących lokalizacji sieci obszarów Natura 2000.

Wnioski

Rozmieszczenie inwestycji zagranicznych potwierdza twierdzenia innych autorów (Bański 2008, Heffner, Marszał 2006), że sukces obszarów wiejskich uzależniony jest przede wszystkim od sąsiedztwa dużych ośrodków miejskich. Inwestycje zagraniczne przyczyniają się zwłaszcza do wzrostu znaczenia gospodarczego zewnętrznych stref metropolitalnych. Proces ten ma istotne konsekwencje dla wiejskich obszarów metropolitalnych, wpływając m.in. na natężenie i kierunki migracji stałych i wahadłowych, zmiany w zagospodarowaniu i fizjonomii tych obszarów oraz w ich tkance społecznej.

Poza obszarami metropolitalnymi i głównymi ciągami komunikacyjnymi inwestycje zagraniczne w województwach małopolskim i podkarpackim są zjawiskiem rzadkim i mało istotnym z punktu widzenia rozwoju tych obszarów. Walory turystyczne są przede wszystkim wykorzystywane przez inwestorów miejscowych – zadziwiająco mało jest inwestycji zagranicznych w tej dziedzinie. Wiąże się to zapewne z tym, że inwestycje takie byłyby konkurencją dla lokalnych przedsiębiorców, stąd brak działań władz lokalnych w tym kierunku. Znikome są inwestycje zagraniczne w województwach małopolskim i podkarpackim rolnictwie, co wobec jego struktury własnościowej i cech społecznych wsi nie jest w tych regionach zaskoczeniem.

Ogólnie rzecz biorąc, dotychczasowy wpływ inwestorów zagranicznych na rozwój lokalny i regionalny w województwie małopolskim należy ocenić pozytywnie. Sprywatyzowane fabryki zostały włączone w międzynarodowe sieci produkcyjne, miejsca pracy w firmach zagranicznych są zwykle lepiej płatne niż w firmach lokalnych. Nowe przedsięwzięcia (*greenfield*) spowodowały powstanie w zakładach firm zagranicznych ponad 12 tys. miejsc pracy. Trzeba też zwrócić uwagę na wspomagającą rolę kapitału zagranicznego w firmach z dominującym udziałem polskim. Pozwoliło to na rozwój od podstaw firm działających w skali europejskiej, a nawet światowej, jak np. Transsystem z Woli Dalszej koło Łańcuta. Równocześnie jednak miejscowości wiejskie i małe miasta są szczególnie narażone na negatywne skutki likwidacji zakładów w wyniku reorganizacji firm wielozakładowych. Korporacje ponadnarodowe, podejmując decyzję o likwidacji zakładu,

w pierwszym rzędzie redukują filie najmniejsze, położone w regionach peryferyjnych lub z dala od centrali. Przykładem tego typu działań może być zamknięcie cukrowni w Przevorsku przez koncern Südzucker i browaru w Łańcucie przez Heineken⁴, a także ograniczenie działalności Unimil w Dobczycach po przejęciu przez australijską firmę Ansell na rzecz innego zakładu tej korporacji. Filie zależne firm zagranicznych stać mogą się ofiarą trudności spółki macierzystej, jak stało się to w przypadku RH Alurad z Gorzyc. Włoska Toora – największy pracodawca w Nisku – po okresie kilkuletniego dynamicznego rozwoju, zbankrutowała wskutek przeinwestowania.

Brak inwestycji zagranicznych na jakimś obszarze nie musi świadczyć o jego słabym rozwoju, gdyż może się on pomyślnie rozwijać w oparciu o kapitał krajowy. Zarówno w województwie małopolskim, jak i podkarpackim zauważyć można jednak, że rozmieszczenie inwestycji zagranicznych nawiązuje do dotychczasowego zróżnicowania na obszary lepiej i gorzej rozwinięte, zwłaszcza silniej i słabiej uprzemysłowione. Tym samym inwestycje zagraniczne przyczyniają się do utrwalania i wzmacniania istniejących dysproporcji wewnątrzregionalnych.

Literatura

- Bański J., 2006, *Głos w dyskusji*, [w:] A. Stasiak (red.), *Wies polska dwa lata po wstąpieniu do Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem tzw. Ściany wschodniej*, Biuletyn KPZK PAN, 228, 200–202.
- Bański J., 2008, *Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego*, *Przegląd Geograficzny*, 2, 199–222.
- Domański B., 2000, *Foreign manufacturing investment in rural Poland: regularities and conditions*, [w:] T. Marszał (red.), *Local economy and urban development in Poland*, UŁ, Łódź, 40–51.
- Domański B., 2001, *Kapitał zagraniczny w przestrzeni Polski. Prawidłowości rozmieszczenia, uwarunkowania i skutki*, IGiGP UJ, Kraków.
- Domański B., Działek J., Górecki J., Gwosdz K., Janas K., Jarczewski W., Kocaj A., Micek G., Padło T., 2008, *Inwestycje zagraniczne w Małopolsce 2007*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.
- Dziemianowicz W., 2008, *Konkurencyjność gmin w kontekście relacji władze lokalne–inwestorzy zagraniczni*, Wyd. UW, Warszawa.
- Głębocki, Kaczmarek, 2005, *Obszary sukcesu na polskiej wsi*, *Studia obszarów wiejskich*, 8.
- Grycuk A., Piszczek A., 2004, *Inwestor zagraniczny w gminie. Materiały pomocnicze na seminarium szkoleniowe: Pozyskiwanie inwestycji zagranicznych do regionu, 19.09.2004 r.*, Kraków, maszynopis powielony.
- Heffner K., 2003, *Małe miasta a rozwój obszarów wiejskich*, [w:] A. Stasiak (red.), *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*, Biuletyn KPZK PAN, 207, 227–246.

---

⁴ Oba koncerny skoncentrowały swą działalność w innych zakładach w województwie podkarpackim (Ropczycach i Leżajsku).

- Heffner K., Marszał T., 2006, *Uwarunkowania rozwoju i zmiany w zagospodarowaniu małych miast w Polsce w II połowie XX wieku*, [w:] K. Heffner i T. Marszał (red.), *Uwarunkowania rozwoju małych miast*, Biuletyn KPZK PAN, 226, 7–20.
- Jarczewski W., 2008, *Atrakcyjność inwestycyjna a rozmieszczenie inwestycji zagranicznych w małopolskich gminach*, *Przegląd Geograficzny*, 2008, 2, 223–242.
- Noworól A., Hałat P., Bogacz-Wojtanowska E., Noworól K., Pietraszko-Furmanek I., 2008, *Inwestycje zagraniczne w Małopolsce 2006*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.
- Sobala-Gwosdz A., 2007, *Siła i zasięg przestrzenny oddziaływania Rzeszowa jako głównego ośrodka regionalnego Polski Południowo-Wschodniej*, [w:] Z. Makiela i R. Fedan (red.), *Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów-Lwów*, Biuletyn KPZK PAN, 230, 151–164.
- Sobala-Gwosdz A., 2008, *The role of foreign direct investment in development of podkarpackie region*, [w:] R. Fedan i M. Grzebyk (red.), *Enterprise and region*, URZ, Rzeszów, 153–174.

Bolesław Domański, Krzysztof Gwosdz, Agnieszka Sobala-Gwosdz

Foreign direct investment in rural areas and small towns of south-eastern Poland

Summary

The authors present the structure and geographical distribution of foreign direct investment (FDI) in rural areas and small towns of south-eastern Poland between 1990 and 2006. The share of rural areas and small towns is the largest in the manufacturing industry – approximately one-third of the total investment in Małopolskie and Podkarpackie regions. The majority of greenfield FDI have been located in the Krakow Metropolitan Region, the corridor of A4 motorway and E4 road and the suburban municipalities of Rzeszów. Small industrial towns have also attracted some foreign capital. The impact of FDI on other rural parts of Małopolskie and Podkarpackie regions is very limited.

